

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ВИШАХ

Петришин Людмила Йосипівна
м.Тернопіль

У статті на основі проведеного теоретико-методичного аналізу проблеми дослідження описано креативність як необхідну умову професійної діяльності соціального педагога, оскільки в різних видах діяльності повинен використовуватися індивідуальний підхід до особистості, який і вимагає творчості; визначено етапи впровадження педагогічної системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів; побудовано модель системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів, яку витлумачено як описову характеристику.

Ключові слова: формування, творчість, креативність, система, впровадження системи, процес формування креативності, майбутні соціальні педагоги, професійна підготовка.

Актуальність проблеми. Сучасний етап модернізації системи освіти вирізняється акцентуванням уваги на особистості майбутнього професіонала, спрямуванням зусиль на розвиток творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу. Реалізація окреслених векторів розвитку освіти потребує використання нових педагогічних методик і технологій, творчого пошуку, нових чи вдосконалених концепцій, принципів, підходів до освіти, суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання, виховання, управління педагогічним процесом.

Важливою умовою й визначальним фактором успішності підготовки соціальних педагогів є формування креативного мислення, розвиток креативних умінь, навичок, що обумовлено, *по-перше*, потребами й закономірностями розвитку інформаційного суспільства, є фактором формування та постійного забезпечення професійності й компетентності соціального педагога, *по-друге*, специфікою педагогічної діяльності, особливостями ролі та місця особистості соціального педагога як новатора в педагогічному процесі. На думку дослідників-педагогів, креативність – це не лише ідеї, підходи, методи, методики, техніки й технології, які в таких поєднаннях ще не висувалися або не використовувалися, але й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які містять у собі прогресивне начало, що дає змогу в змінених умовах і ситуаціях достатньо ефективно вирішувати завдання виховання та освіти [2; 7; 10; 11]. Ця діяльність є креативною та передбачає формування, розвиток креативного мислення, умінь, навичок творчо вирішувати проблеми в професійній сфері та на всіх її рівнях.

Формування та реалізація креативної діяльності в професійній системі освіти, зокрема в соціально-педагогічній сфері, обумовлена й низкою таких об'єктивних факторів: профілізацією та індивідуалізацією освітнього процесу; авторськими творчими та креативними методиками та техніками; методами дослідження креативності та творчості; методиками активізації креативності та творчості особистості; методиками формування та розвитку креативності особистості; варіативними системами навчання (розвивальна, мо-

дульно-розвивальна, особистісно зорієнтована, диференційована тощо); методами проектування та моделювання творчості особистості; рейтинговою системою оцінювання навчальних досягнень; модернізацією змісту, форм і методів навчально-виховної діяльності.

Формування мети статті. Таким чином, метою нашої наукової публікації є опис експериментальної перевірки впровадження педагогічної системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах.

Аналіз основних публікацій та виклад основного матеріалу. Проаналізувавши проблему діагностики креативності в психолого-педагогічній практиці, ми можемо виокремити декілька вагомих підходів до проблеми експериментального вивчення креативності. Зокрема, варто зауважити, що креативність розглядають як процес (С.Мідник), як здібність (М.Волах, Дж.Гілфорд, В.Дружинін, Н.Коган, Е.Торранс), як властивість особистості (Ф.Баррон, А.Маслоу, К.Роджерс) і як продукт. Окрім цього, зауважимо, що в сучасній науковій практиці конкретизувалися такі напрями експериментального вивчення креативності особистості, складені відповідно до методів, розроблених у галузі вивчення креативності як сукупності здібностей та властивостей особистості й процесу їх реалізації: дослідження з використанням стандартизованих методик та технік (С.Мідник, Дж.Гілфорд, Р.Стернберг, Е.Торранс, Е.Тунік, Д.Джонсон, Х.Зіверт ін.); дослідження, побудовані на творчих завданнях та проблемних ситуаціях (А.Хуторський, В.Давидов, Л.Занков ін.); дослідження мотиваційно-креативного складника особистості (А.Лосев, Н.Фетискін, Н.Вишнякова ін.); психофізіологічні дослідження креативності особистості, пов'язані зі застосуванням комп'ютерних технологій (О.Лебедев, В.Попов, Ю.Круглов). Згодом дослідження у сфері вивчення та формування креативності особистості підтвердили, що креативність об'єднує інтелектуальні особистісні процесуальні складники та обумовлена середовищем і соціумом (Т.Баришева, Д.Богоявленська, В.Дружинін, О.Лук, О.Матюшкін, Я.Пономарьов та ін.).

У цьому дослідженні креативність ми витлумачуємо як особистісно-професійну властивість, якій притаманні творче мислення, оволодіння знаннями креативного характеру та вміння використовувати креативні уміння й навички, тісний зв'язок із самоактуалізацією та самореалізацією в професійній сфері. Найбільш розповсюдженими в цьому напрямі є дослідження Н.Роджерса та А.Маслоу, які пов'язували усі творчі процеси із самоактуалізацією особистості.

На підставі цього, у побудові моделі формування креативності майбутніх соціальних педагогів ми зважатимемо на наукові положення психологів гуманістичного напрямку (Ф.Баррона, М.Волаха, Дж.Гілфорда, С.Медніка, А.Маслоу, А.Розенберга, Е.Торранса, Е.Фромма), а також соціально-психологічні аспекти дослідження проблеми обдарованості (Д.Богоявленської, У.Калошеної, В.Клименко,

Я.Пономарьова, В.Ременець, А.Хуторського).

Таким чином, нами була побудована модель системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів, яку ми витлумачуємо як описову характеристику, що містить вимоги щодо фахових знань, умінь, можливостей, структури й результатів навчальної діяльності, професійно важливих якостей майбутнього соціального педагога, а також креативної компетентності в професійній сфері, що ґрунтується на умовах, етапах, принципах, методах, засобах та методичних прийомах її формування в процесі навчально-виховної діяльності у вишах IV рівня акредитації (рис 1.).

Аналізуючи структурний процес упровадження педагогічної системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів у процесі фахової підготовки на всіх відображених у моделі етапах перебуває у тісному взаємозв'язку із компонентами креативності майбутніх соціальних педагогів, зокрема особистісного, мотиваційного, компетентнісного, професійно-діяльнісного:

- на першому етапі формується науково-теоретична база знань про креативність як особистісно-професійну властивість, а на основі отриманих творчих знань – креативна активність, мислення та креативна спрямованість продукованих ідей, думок та підходів до вирішення соціально-педагогічних питань;

- на другому етапі в майбутніх соціальних педагогів формується на основі посиленого креативного складника фахових дисциплін мотивація до креативної діяльності, уміння вести творчо-евристичний пошук нових шляхів вирішення креативних завдань; креативне спрямування на уникнення стереотипів у вирішенні соціально-педагогічних проблем, використовуючи креативні ідеї; визначаються креативно-ціннісні орієнтації у професійній сфері на основі вияву креативної ініціативи;

- на третьому етапі упровадження педагогічної системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів формується компетентнісна риса, яка забезпечує набуття МСП реального досвіду в роботі з креативними задачами, техніками, методиками та технологіями, формуючи поряд із цим креативну компетентність, креативну пластичність та гнучкість у прийнятті рішень професійного характеру, необхідність креативної самореалізації у професійній сфері;

- четвертий етап упровадження педагогічної системи передбачає формування професійно-діяльнісного складника, тобто здатності породжувати креативні ідеї у вирішенні фахових питань, вміння вести креативно-пошукову роботу в професійній сфері та креативно-компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми, застосовуючи креативні задачі, техніки, методики, технології. Упродовж цього етапу упровадження системи необхідним складником було проведення креативного зростання науково-педагогічних працівників вишів, яку ми зреалізували за допомогою електронної засоби Web-quest „Креативологія” у системі Moodle та творчих студій „Креативного зростання”, які, об'єднуючи

зусилля учасників навчально-виховного процесу вишу – студентів, викладачів, методистів, бібліотекарів, надавали змогу визначати найефективніші методики, тренінги технології, що забезпечували креативне зростання МСП, а також допомагали у самореалізації, самоактуалізації та формуванні креативності МСП у фаховій підготовці.

У процесі упровадження педагогічної системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів відбулися позитивні зміни. Зокрема, показник експериментальної групи за методикою Н.Вишнякової суттєво зріс і становить на протигагу констатувальному етапу дослідження – 68,3 % та охоплює 205 респондентів, що вказує на високий рівень креативності МСП, є особистісно-професійною властивістю майбутніх фахівців соціальної сфери, основою їхньої творчої індивідуальності та активно використовується під час різновидових форм професійної діяльності. Крім цього, креативність виявляється у високому рівні творчого мислення та здатності продукувати нестандартні ідеї; багатих вербальних та невербальних формах творчого потенціалу; високому рівні інтелектуальних здібностей; активності у всіх сферах соціально-педагогічної діяльності. Підводячи підсумки ми порівняли за допомогою критерію χ^2 групі профілі контрольної і експериментальної груп МСП після експерименту.

Цей критерій застосовується для перевірки узгодженості емпіричного розподілу із заданим теоретичним та для перевірки узгодженості емпіричних розподілів. Для порівняння перевіriamo наступні гіпотези:

H_0 : після проведення експерименту відмінності результатів у обраних групах не є суттєвими;

H_1 : після проведення експерименту відмінності результатів у обраних групах є суттєвими та якісно відрізняються одне від одного.

Якщо n_i – емпірична частота варіанти x_i ($i = \overline{1, k}$), а $f_i = np_i$, де p_i – ймовірність x_i ,

а $n = \sum_{i=1}^k n_i$ – об'єм вибірки, то величину

$$\chi_e^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(n_i - f_i)^2}{f_i} = n \sum_{i=1}^k \frac{\left(\frac{n_i}{n} - p_i\right)^2}{p_i}$$

називають емпіричним значенням χ^2 критерію. [47, с. 68]

Для випадку порівняння нерівних за кількістю груп використовують наступну формулу критерію Пірсона:

$$\chi_{\text{пірсона}}^2 = N \cdot M \cdot \sum_{i=1}^L \frac{\left(\frac{n_i}{N} - \frac{m_i}{M}\right)^2}{n_i + m_i}$$

Проаналізуємо результати дослідження *результатів анкетування студентів контрольної та експериментальної груп МСП на контрольному етапі експерименту* за допомогою критерію χ^2 . Результати наведені у таблицях 1-6.

Модель системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів

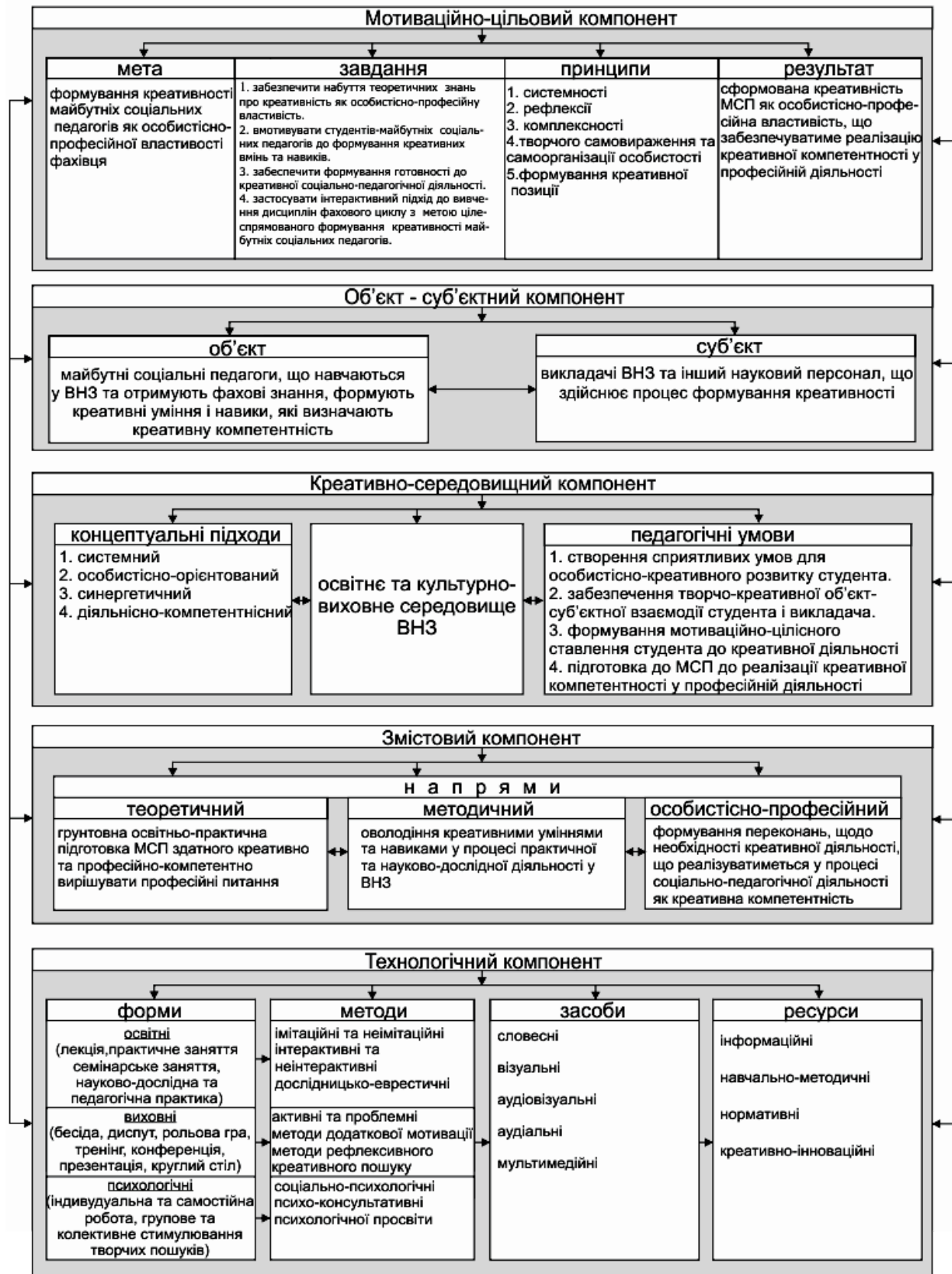

Рис.1 Модель системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів.

Таблиця 1.

Розрахункова таблиця критерію χ^2 зіставлення результатів анкетування студентів контрольної та експериментальної груп МСП на контрольному етапі експерименту

Назва	КГ конст експ	ЕГ конст експ	КГ контр експ	ЕГ контр експ	кг конст+ег конст	кг конст+кг контр	кг конст+ег контр	ег конст+кг контр	ег конст+ег контр	кг контр+ег контр
Креативність як категорія	80	82	69	106	1,43912E-06	8,45037E-06	4,87965E-05	1,70585E-05	3,40426E-05	9,76929E-05
Креативність як природа	137	122	134	58	4,80266E-06	3,45581E-07	0,000316939	2,55828E-06	0,00025284	0,000297318
Креативність як діяльність	93	96	107	136	2,1164E-06	1,01977E-05	0,000102669	3,11867E-06	7,66284E-05	4,8153E-05
Сума	310	300	310	300	8,35818E-06	1,89937E-05	0,000468404	2,27355E-05	0,00036351	0,000443164

Таблиця 2.

Експериментальне значення критерію χ^2 зіставлення результатів анкетування студентів контрольної та експериментальної груп МСП на контрольному етапі експерименту

	КГ конст експ	ЕГ конст експ	КГ контр експ	ЕГ контр експ
КГ конст експ	0,00	0,78	1,83	43,56
ЕГ конст експ	0,78	0,00	2,11	32,72
КГ контр експ	1,83	2,11	0,00	41,21
ЕГ контр експ	43,56	32,72	41,21	0,00

Кількість ступенів вільності у нашому випадку складає $3-1=2$. Критичне значення для $v=2$, $\alpha=0,05$ дорівнює відповідно $\chi^2_{0,05} = 5,99$. Таким чином, ми бачимо, що до початку експерименту результати контрольної та експериментальної груп збігаються з ймовірністю 95% ($0,78 < 5,99$). У ході експерименту найбільші зміни відбулися в експериментальній групі. Ми отримали найбільші значення коефіцієнту χ^2 -квадрат при порівнянні контрольної групи до початку експерименту та експериментальної по завершенні експерименту (43,56 що значно перевищує теоретичне значення), контрольної та експериментальної у кінці експерименту (41,23) та експериментальної гру-

пи спочатку експерименту та по його завершенні (32,72). Усі ці значення більші ніж критичні значення $\chi^2_{0,05} = 5,99$. Спостерігаються відмінності всередині КГ спочатку експерименту та по його закінченні, але вони значно поступаються показникам у порівнянні з експериментальною групою. Тобто зроблені нами висновки проте, що стан у КГ та ЕГ МСП на початку експерименту був майже однаковим, а у кінці експерименту з'явилися якісні відмінності як у контрольній та експериментальній групах МСП, що підтвердилися у процесі експерименту.

Аналогічно проаналізуємо результати формування вербальної креативності МСП до і після експерименту за тестовою методикою С. Мідника (RAT).

Таблиця 3.

Розрахункова таблиця для критерію χ^2 формування вербальної креативності МСП до і після експерименту за тестовою методикою С. Мідника

Рівень	КГ конст експ	ЕГ конст експ	КГ контр експ	ЕГ контр експ	кг конст+ег конст	кг конст+кг контр	кг конст+ег контр	ег конст+кг контр	ег конст+ег контр	кг контр+ег контр
Високий рівень	49	27	63	177	6,09576E-05	1,82102E-05	0,000825523	0,000142445	0,00122549	0,000623309
Середній рівень	100	105	117	93	3,66742E-06	1,38585E-05	8,20065E-07	3,38658E-06	8,08081E-06	2,16446E-05
Низький рівень	161	168	130	30	5,02137E-06	3,43643E-05	0,000920725	6,63794E-05	0,001068687	0,000637422
Сума	310	300	310	300	6,96464E-05	6,64329E-05	0,001747068	0,000212211	0,002302258	0,001282376

Таблиця 4.

Експериментальне значення критерію χ^2 результати формування вербальної креативності МСП до і після експерименту за тестовою методикою С. Мідника (RAT)

	КГ конст експ	ЕГ конст експ	КГ контр експ	ЕГ контр експ
КГ конст експ	0,00	6,48	6,38	162,48
ЕГ конст експ	6,48	0,00	19,74	207,20
КГ контр експ	6,38	19,74	0,00	119,26
ЕГ контр експ	162,48	207,20	119,26	0,00

Значення критерію КГ та ЕГ на початку експерименту 6,48 вказує на наявність відмінностей з ймовірністю 95%, але це не суттєвим з ймовірністю 99%.

Таблиця 5.
Розрахункова таблиця для критерію χ^2 результатів формування невербальної креативності МСП до і після експерименту за тест-діагностикою Е. Торранса

Рівень	КГ конст експ	ЕГ конст експ	КГ контр експ	ЕГ контр експ	КГ конст+ег конст	КГ конст+КГ контр	КГ конст+ег контр	ег конст+КГ контр	ег конст+ег контр	КГ контр+ег контр
Високий рівень	119	122	127	201	2,1562E-06	2,70721E-06	0,000255843	3,64041E-08	0,000214689	0,000206609
Середній рівень	93	106	102	69	1,42937E-05	4,32242E-06	3,02469E-05	2,83915E-06	8,69206E-05	5,73531E-05
Низький рівень	98	72	81	30	3,40919E-05	1,68005E-05	0,000364936	2,9626E-06	0,000192157	0,000234365
Сума	310	300	310	300	5,05418E-05	2,38301E-05	0,000651026	5,83815E-06	0,000493766	0,000498328

Найбільша відмінність спостерігається також на початку та наприкінці експерименту в експериментальній групі та між експериментальною та контрольною групами наприкінці експерименту.

Таблиця 6.
Експериментальне значення критерію χ^2 результатів формування невербальної креативності МСП до і після експерименту за тест-діагностикою Е. Торранса

	КГ конст експ	ЕГ конст експ	КГ контр експ	ЕГ контр експ
КГ конст експ	0,00	4,70	2,29	60,55
ЕГ конст експ	4,70	0,00	0,54	44,44
КГ контр експ	2,29	0,54	0,00	46,34
ЕГ контр експ	60,55	44,44	46,34	0,00

Найбільша відмінність спостерігається також на початку та наприкінці експерименту в експериментальній групі та між експериментальною та контрольною групами наприкінці експерименту.

Спостерігаються відмінності всередині КГ на початку експерименту та по його закінченні, але вони значно поступаються показникам у порівнянні з експериментальною групою. Тобто зроблені нами висновки проте, що стан у КГ та ЕГ на початку експерименту був майже однаковим, а у кінці експерименту з'явилися якісні відмінності у контрольній та експериментальній групах підтверджуються.

Крім цього, креативність виявляється у високому рівні творчого мислення та здатності продукувати нестандартні ідеї; багатих вербальних та невербальних формах творчого потенціалу; високому рівні інтелектуальних здібностей; активності у всіх сферах соціально-педагогічної діяльності, загалом проведене дослідження надало нам можливість, скласти **креативний профіль майбутнього соціального педагога**, який зокрема охоплює: *дивергентне мислення та професійну інтуїцію; легкість асоціювання та оригінальність; здатність до творчого пошуку та винахідливості; здатність комбінувати та долати стереотипи у продукуванні креативних ідей; здатність проявляти творчу ініціативу та допитливість; здатність проявляти творчу ініціативу та сміливість; виявляти креативні навчання, уміння та навички, креативну компетентність; здатність творчо-креативно мислити та проявляти творчо-педагогічну ініціативу, чуйність і такт; творче ставлення до професії та високий інтелектуальний рівень.*

Висновки. Під час упровадження педагогічної системи формування креативності майбутніх соціальних педагогів

у процесі фахової підготовки, яку ми створили, формуються усі компоненти креативності, які так само базуються на педагогічній творчості, опанованих креативних знаннях, уміннях і навичках, відтак формують креативну особистість майбутнього соціального педагога, здатну професійно компетентно вирішувати соціально-педагогічні проблеми.

Діагностичне дослідження щодо визначення рівня сформованості креативності майбутніх соціальних педагогів здійснене на базі вищів, дало можливість нам стверджувати, що очевидно, за усіма діагностичними методиками, проведеними на контрольному етапі експерименту ми можемо констатувати, що показник експериментальної групи за усіма методиками суттєво зріс на протигагу констатувальному етапу дослідження, що вказує на високий рівень креативності МСП, яка є особистісно-професійною властивістю майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери, основою їхньої творчої індивідуальності та активно використовується під час різновидових форм професійної діяльності. Крім цього, креативність виявляється у високому рівні творчого мислення та здатності продукувати нестандартні ідеї; багатих вербальних та невербальних формах творчого потенціалу; високому рівні інтелектуальних здібностей; активності у всіх сферах соціально-педагогічної діяльності.

Проведене дослідження підтвердило ефективність розробленої педагогічної системи формування формування креативності майбутніх соціальних педагогів у вишах. Це зумовлює доцільність її широкого використання у фаховій, соціально-педагогічній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери у вищих педагогічних навчальних закладах.

Література та джерела

1. Артемчук Г.І. Вища школа України: реальність і тенденції розвитку / Г.І.Артемчук. – К. : Ленвіт, 2004. – 176 с.
2. Гнатко Н. М. Проблема креативности и явление подражания: моногр. / Рос. акад. наук. Ин-т психологии; Н.М.Гнатко – М. : [б. и.], 1994. – 43 с.
3. Капська А.Й. Ступенева система професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери / А.Й.Капська// Науковий часопис: серія 11. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 2004. – 1(23). – С.19-29

4. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи: [навчальний посібник] / Безпалько О.В., Вайнола Р.Х., Капська А.Й. та ін.; [за ред. проф. А.Й.Капської]. – К. : НДПУ, 2000. – 372 с.
5. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : моногр. / О.Г.Карпенко; за ред. С.Я.Харченка. – Дрогобич: Коло, 2007 – 374 с.
6. Ковалев А. П. Педагогические системы: оценка текущего состояния и управление: учеб. пособие / А.П.Ковалев. – Х.: Харьковский гос. ун-т, 1990. – 153 с.
7. Козленко В.Н. Проблема креативности личности / В.Н.Козленко // Психология творчества. – М., 1990. – № 3. – С. 131-148
8. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К.Маркова. – М.: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996. – 312 с.
9. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти / Л.І.Міщик; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя: Промінь, 1997. – 370 с.
10. Психология творчества / [под ред. Я.А.Пономарева]. – М.: Наука, 1990. – 224 с.
11. Петришин Л.Й. Формування креативності майбутніх соціальних педагогів: теоретико-методичний аспект [монографія]. – Тернопіль: Видавництво "Астон", 2014. – 400 с.
12. Харченко С.Я. Соціально-педагогічні технології: [навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / С.Я.Харченко, Н.П.Краснова, Л.П.Харченко – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 552 с.

В статье на основе проведенного теоретико-методического анализа проблемы исследования описано креативность как необходимое условие профессиональной деятельности социального педагога, так как в различных видах деятельности должен использоваться индивидуальный подход к клиенту, который и требует творчества; определены этапы внедрения педагогической системы формирования креативности будущих социальных педагогов; построена модель системы формирования креативности будущих социальных педагогов.

Ключевые слова: формирование, творчество, креативность, система, внедрение системы, процесс формирования креативности, будущие социальные педагоги, профессиональная подготовка.

In the article on the basis of the theoretical and methodological analysis of the research problem the creativity has been described as a necessary condition of professional social workers, since in the various activities an individual approach to each client is to be used, which requires creativity. Also considered: the stages of implementation of the pedagogical system of formation of creativity for future social workers; the model of creativity formation of future social workers, interpreted as a descriptive characteristic containing requirements for professional knowledge, skills, capabilities, structure and results of educational activities professionally important qualities of future social workers and creative competence in the professional field, based on conditions, stages, principles, methods, tools and teaching methods of its formation in the educational activities in universities; the features of experimental verification of implementation of pedagogical system of formation of creativity for future social teachers in higher education.

Key words: creation, creative, creativity, system, system implementation, the formation of creativity, future social workers, professional training.